

CENTRALNI DRŽAVNI ARHIV U RIMU (ARCHIVIO CENTRALE DELLO STATO)

*Danilo Klen
Rijeka*

Arhiv osnovan 1875. godine s nazivom „Archivio del Regno“ (Arhiv Kraljevine) promijenio je 1953. g. taj naziv u današnji.* Povjerenom mu je čuvanje arhivskih spisa centralnih državnih organa i uprave kao i onih arhiva određenih posebnim zakonima te takvih koji imaju priznatu povijesnu ili znanstvenu vrijednost. Ranije je taj arhiv bio spojen s Arhivom Rimske države, nekadašnje Papinske države, ali se 1960. g. odvojio i preselio u sadašnje sjedište.

S obzirom na granične krajeve s biv. Austro-ugarskom carevinom i kasnije s biv. Jugoslavijom, u kojima stanuje izmiješano stanovništvo hrvatske, slovenske i talijanske narodnosti i političkih problema s tim u vezi, - fondovi čuvani u tom arhivu vrlo su interesantni za naša povijesna proučavanja. Taj je interes naročito živ za arhivske fondove nastale između dva rata kada su cijelo Slovensko primorje, Gorička, Istra, Rijeka, Zadar i otoci Cres i Lošinj te Lastovo pripadali Italiji. Međutim, neki dijelovi arhivskih fondova iz tog razdoblja nisu još predani na čuvanje Centralnom državnom arhivu već se nalaze još u registraturama odnosnih centralnih organa i ustanova. *Ovdje će biti spomenuti samo oni fondovi koji su za nas značajni a koji su predani Centralnom arhivu do oko 1970. godine.*

U ovom arhivu čuva se kompletna zbirka svih zakona i dekreta od 1861. g. pa nadalje. Uz arhive parlamenta čuvaju se spisi **Kasacionog suda** u Rimu (1876-1926), **Vrhovnog kasacionog suda**, (1923 - 1950); **specijalnih jurisdikcija** (1915 - 1950); **Vrhovnog vojnog suda** (1860-1941); **Državnog Savjeta (Consiglio di Stato)** (1831-1848); **Ministarskog vijeća** (1859-1951). U predsjedništvu tog Vijeća važan je za nas **Centralni ured za nove pokrajine (Ufficio Centrale per le nuove provincie)** za g. 1919-1920, - među kojima se tada nalazi Istra, Slovensko primorje i Gorička.

* **Archivio Centrale dello Stato**, Roma, Piazzale degli Archivi.

Radno vrijeme: radnim danom od 8,30 do 19,30, subotom do 13,30 sati. Čitaonica zatvorena u kolovozu.

U fondovima **Ministarstva unutrašnjih poslova (Ministero dell'Interno)** našu pažnju privlače spisi **Kabineta (Gabinetto)** 1848-1956, zatim spisi **Generalne direkcije javne sigurnosti (Direzione generale Pubblica sicurezza)** naročito njena centralna politička kartoteka, zatim odsjek političke policije i specijalni ured (Ufficio riservato) (1876-1955). U specijalnom uredu nalaze se podaci o prevratničkim pokretima u stranim zemljama za vrijeme od 1879. do 1912 godine. U istoj Direkciji javne sigurnosti u posebnom odsjeku (Divisione AA. GG. e Riservati od 1914. do 1926) mogu se naći podaci o prevratničkim pokretima i štampi u inozemstvu za vrijeme nesporedno prije i poslije prvog svjetskog rata. Tu se mogu naći i spisi o prevratnicima u inozemstvu u razdoblju od 1933. do 1955. godine.

Fondovi raznih ministarstava, njihovih direkcija i odjela predani su Centralnom arhivu za vrlo nejednako vremensko razdoblje. Od tih navodimo:

Ministarstvo oslobođenih krajeva (Ministero delle Terre liberate) s raznim spisima iz razdoblja 1919. do 1924. g.

Ministarstvo javnog obrazovanja (Ministero della Pubblica istruzione);

Ministarstvo narodne kulture (Ministero della Cultura Popolare), sa spisima kabineta i ureda za štampu (1917-1943) i Gener. direkcije za propagandu (1931-1943);

Ministarstvo za pomilovanja i pravdu (Ministero di Grazia e Giustizia) sa spisima kabineta i direkcija (među tima: General direkcijom kaznenih i preventivnih zavoda (1905-1938) i Generalnom direkcijom za kaznene predmete (1862-1944).

Ministarstvo narodnog gospodarstva (Ministero dell'Economia nazionale), sa spisima Generalne direkcije za poljoprivredu (1901-1925), Generalnom direkcijom za industriju i rudnike (1859-1922) i dr.

Ministarstvo industrije i trgovine (Ministero dell'Industria e del Commercio) sa spisima Generalne direkcije za unutarnju trgovinu (1903-1957), Generalne direkcije rudnika (1930-1952).

Za proučavanje fašizma od njegovih početaka važni su fašistički arhivi: *Posebno Duceovo tajništvo (Segreteria particolare del duce)* (1922-1943); *Nacionalne fašističke partije* (1881-1943); *Dobrovoljačke milicije za nacionalnu sigurnost (Milizia volontaria per la Sicurezza nazionale)* (1923-1943) te *Agencija Stefani*. Za razdoblje *Talijanske socijalne republike (Repubblica sociale Italiana)* sačuvani su spisi: Normativni izvori (1943-1945); Kasacioni sud u Bresci (1944-1945); Predsjedništvo Vijeća ministara (1943-1945); Ministarstva i razni uredi (1932-1945); Republikanska fašistička partija (1943-1945) te *Posebno Duceovo tajništvo* (1943-1945).

U Centralnom arhivu nalaze se i spisi *Komiteta Nacionalnog oslobođenja (Comitato di Liberazione nazionale)* za 1944-1946. godinu.

NB. Knjižica Senata: Brojni statuti naših krajeva.

Od zbirki koje se čuvaju u ovom arhivu spomenut ćemo: Zbirku spisa Vojnog komesarijata Wehrmachta (1943-1945); Spisi talijansko-jugoslavenske komisije za podjelu arhiva (1950-1956) te Njemačku ambasadu u Rimu (1925-1943).

U ovom arhivu nalaze se pohranjene i brojne pismene ostavštine raznih značajnih kulturnih i političkih osoba od kojih privlače našu pažnju ostavštine: BARZILAI Salvatore (1912-1921) s građom interesantnom za vojno-političku situaciju na Balkanu (1 kutija i 8 fasc.); D'ANNUNZIO Gabriele (1919-1937); GIOLITTI Giovanni (1875-1928); LUZZATTI Luigi (2 sv. o Jugoslaviji 1920. g.); MUSSOLINI Benito (1922-1945); NITTI Francesco Saverio (1915-1926); SFORZA Carlo (1913-1953); SONNINO Sidney (1914-1919) i mnogi drugi.

Korisnicima stoji na raspolaganju Opći vodič kroz arhiv, a za neke značajnije fondove postoje predmetne kartoteke, tako npr. za Kabinet Ministarskog vijeća, za Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Za korištenje fondova ovog Arhiva istraživači su obavezni zatražiti posebno odobrenje od „Sovrintendente dell'Archivio Centrale dello Stato“ a dozvolu izdaje Generalna direkcija državnih arhiva. Spisi mlađi od 50 godina ne izdaju se korisnicima.

U Arhivu postoji posebna fotoslužba. Snimanje cijelih serija spisa odobrava Generalna direkcija državnih arhiva.

Literatura:

R a s s e g n a degli Archivi di Stato.

L o d o l i n i (A.), L'Archivio Centrale dello Stato e gli archivi delle Amministrazioni centrali, u Notizie degli Archivi di Stato, Roma, 1949.

A r c h i v i o Centrale dello Stato, Archivum, vol. XV, 1965, str. 215-222.

C a s u c c i Costanzo, Saggio di bibliografia dell'Archivio Centrale dello Stato, (1953-1968), Rassegna degli Archivi di Stato, XXXI Nro 2, 1971, str. 333-399.